

SEKAISIN

PÄIHTEET LASTENSUOJELULAITOKSESSA

SENNI LAINE JA SANNI PIETILÄ
OSAAMISTA SIJAISHUOLTOON -
HANKKEEN RAPORTTI
MARRASKUU 2020

OSAO

OAMK
OULUN AMMATTIKORKEAKOULU

Diak

SUOMEN
DIAKONIA
OPISTO

Kestävää kasvua ja työtä -ohjelma

Vipuvoimaa
EU:lta
2014-2020

Sisällys

1 Johdanto.....	1
2 ”Kannabista, amffee, alkoo jne...”	3
3 Viikkorahoja säästämällä viihteelle	6
4 Lastensuojelu ei aina suojele.....	8
5 Huomataanko, puututaanko, autetaanko?	10
6 Mikä auttaisi eroon päihteistä?	12
Tukeminen	13
Motivaatio.....	14
Nuoren tarvitsemat palvelut.....	15
Mielekäs elämä	16
7 Päätelmät	18
Lähteet	20

Kannen kuva: Ronya Kuusela

1 Johdanto

”Ohjaajat on täysin kujalla huumeista”, oli palaute, jonka saimme kysyessämme sijoitetuilta nuorilta ohjaajien koulutustarpeista keväällä 2020. Myös ohjaajat tunnistavat saman koulutustarpeen: heiltä saimme valtavan listan kysymyksiä huumeiden koulutustarpeeseen liittyen. Tietoa toivottiin aineiden käyttötavoista, vaikutuksista, paikallisesta saatavuudesta ja päihdearvioinnin tekemisestä. Ennen kaikkea ohjaajat halusivat tietoa siitä, miten he voisivat auttaa nuorta pääsemään eroon päihteistä.

Halusimme kysyä päihteistä ja niistä eroon pääsemisestä nuorilta. Uskoimme, että saisimme vastauksia siihen, millaisia aineita he ovat käyttäneet (eli mitä aineita Pohjois-Suomessa liikkuu), miten he toivoisivat ohjaajien toimivan päihteidenkäytön havaittuaan ja mikä auttaisi eroon päihteiden käytöstä. [Turvassa vai säilössä](#) -raportin vastauksissa ja keskusteluissa nuorten kanssa törmäsimme toistuvasti kertomuksiin siitä, miten päihteidenkäyttö on alkanut tai lisääntynyt sijoituksen myötä. Lastensuojelun viimesijaisen keinon eli kodin ulkopuolelle sijoittamisen tavoitteena on aina turvata lapsen kasvu, kehitys ja hyvinvointi. Nuorten kertoman mukaan näytti kuitenkin siltä, että joskus sijoituksella oli ollut lapsen vointia heikentävä vaikutus päihteiden tultua mukaan kuvaan. Tämän vuoksi kiinnostuimme myös siitä, miten nuoret ajattelivat sijoituksen vaikuttaneen heidän päihteidenkäyttöön.

Vaikka käytön yleisyys ja aineiden saatavuus kiinnostivat meitä, oli kyselyn viimeinen kysymys se tärkein. Miten nuoria voisi auttaa eroon päihteistä? Ohjaajat tuntevat tämän asian ympärillä jatkuvasti voimattomuutta ja osaamattomuutta. Päihteidenkäyttöön pitää puuttua, se on selvää, mutta millä tavoin? Rajoittamalla, keskustelemalla, ohjaamalla muualle hoitoon? Läheskään aina nuorilla ei ole motivaatiota käytön lopettamiseen eikä käyttöä koeta ongelmaksi. Tästä asetelmasta on haastavaa lähteä tekemään päihdetyötä.

Lähetimme anonyymien päihdekyselyn Osaamista sijaishuoltoon -hankkeen toiminta-alueen eli Pohjois-Pohjanmaan lastensuojelulaitoksiin ja toivoimme heidän välittävän sen sijoitetuille nuorille. Saimme melko vähän vastauksia, ja perään soiteltuamme syykin selvisi. Monet laitokset ”myivät ei-oota” päihteidenkäyttäjien suhteen. Meille kerrottiin, että heillä on vain kilttejä lapsia, joilla ei ole päihdeongelmaa.

Joissakin laitoksissa, etenkin kehitysvamma- ja neuropsykiatriseen hoitoon suuntautuvissa, sekä pienempien lasten perhekodeissa tämä voikin pitää paikkaansa. Silti: kouluterveyskyselyn tulosten perusteella ikäluokasta riippuen 9-20 % nuorista on ainakin kokeillut huumausaineita. Siksi uskomme, että aika moni niistä ohjaajien kilteiksi kuvailemista lapsista olisi osannut sanoa ilmiöstä jotain. Kiltteydestä johtuen kyselyä jaettiin nuorille laitoksissa, joissa nuorten päihteidenkäyttö oli jo ohjaajien tiedossa eli todennäköisesti myös yleisempää. Tämä voi vääristää tämän kyselyn vastauksia jonkin verran. Laitosten lisäksi kyselyä jaettiin myös omien verkostojemme, Vetureiden ja Pesäpuun Turvasatama -alustan kautta. Kiitos kaikille yhteistyöstä!

Saimme kyselyyn 57 vastausta. Vastajat olivat iältään 14-29 -vuotiaita. Alle 18-vuotiaita, eli kyselyn tekemisen hetkellä alaikäisiä ikänsä ilmoittaneista vastaajista oli 32 ja täysi-ikäisiä 25. Vastaukset olivat jälleen kerran ajatuksia ja tunteita herättäviä. Nuorilla on hyviä ideoita, ja olemme iloisia voidessamme tuoda niitä julki. Toivomme, että nuorten antamia kehittämisehdotuksia pohditaan ohjaajien kesken: voisiko tästä näkökulmasta olla apua meillä? Millainen on meidän toimintamallimme tilanteessa, jossa nuori jää kiinni päihteiden käytöstä? Tunnistammeko päihteidenkäytön ja miten voisimme tunnistaa sen vielä paremmin?

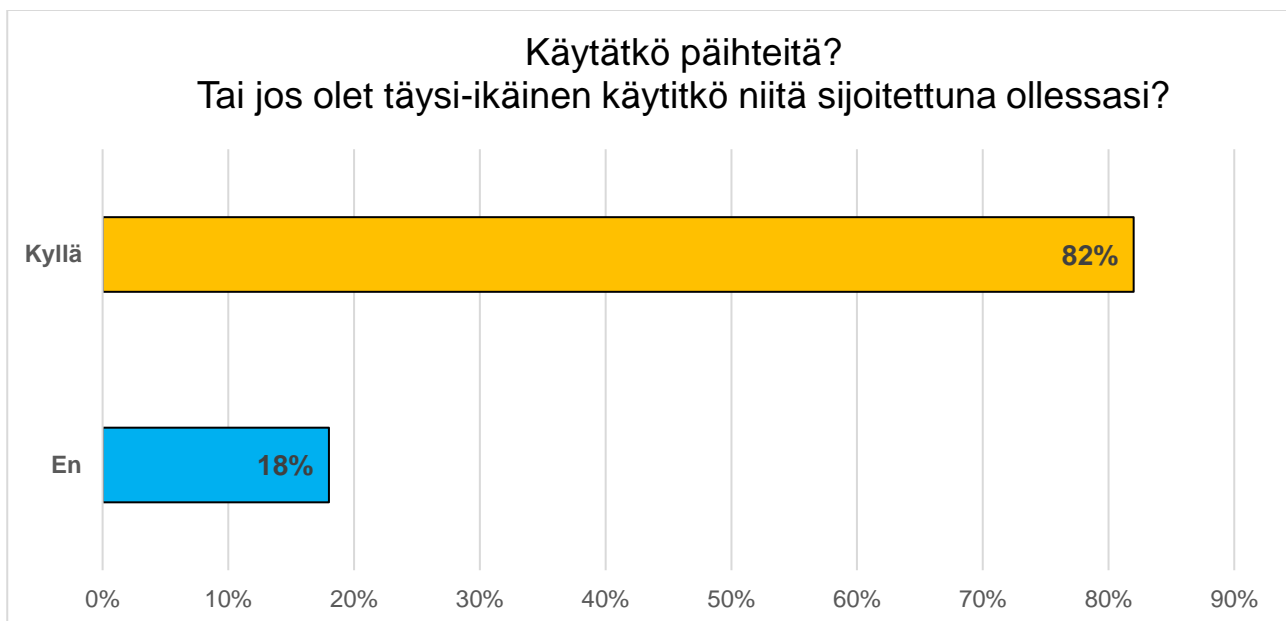
2 ”Kannabista, amffee, alko jne...”

Kouluterveyskysely antaa laajimman kuvan suomalaisnuorten päihteidenkäytöstä. Vuonna 2019 siihen vastasi 87 283 8. ja 9. luokkien oppilasta, 44 597 lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijaa ja 23 419 ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijaa. Kouluterveyskyselyn tulosten perusteella etenkin kannabiksen kokeilu ja vähäinen käyttö on yleistynyt viime vuosina. Jatkuva tai kovempien aineiden käyttö on edelleen hyvin pienen osan ongelma. Tämä kouluterveyskyselyssä tuskin näkyvä, marginaalisen pieni ongelmakäyttäjien joukko on tämän kyselyn pääosassa.

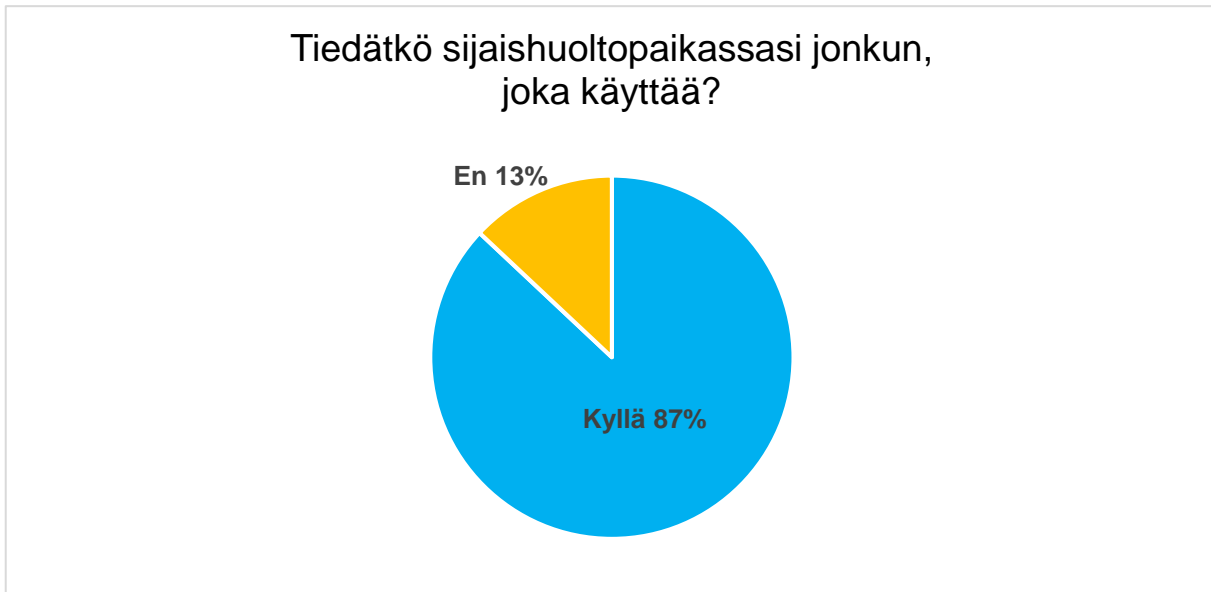
Vuoden 2019 kouluterveyskyselyn perusteella kysymykseen ”olen kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran” vastasi myöntävästi 8,9 % yläkoulun 8-9 -luokalla olevista vastaajista. Lukion 1-2 -luokkaa käyvillä luku kasvoi 12 prosenttiin ja ammattikoululaisissa 20 prosenttiin. Sen sijaan jatkuvammasta käytöstä kysyttäessä (käyttänyt kannabista/jotain muuta huumaavaa ainetta viimeisen 30 päivän aikana) myöntävästi vastanneiden määrät tippuvat 2-3 prosenttiin.

Suurin osa OSSIn päihdekyselyn vastaajista oli käyttänyt päihteitä. Kaikkien päihteitä käyttäneiden kohdalla ei ollut kyse huumeista, vaan 14 % nuorista kertoi käyttävänsä nuuskaa, tupakkaa tai alkoholia.

Kuvio 1 Päihteiden käytön yleisyys vastaajilla (n=57).

Vastaajat, jotka vastasivat päihteiden käyttöä koskevaan kysymykseen ei, ohjattiin jatkokysymykseen ”tiedätkö sijaishuoltopaikassasi jonkun, joka käyttää?”. Vastausten perusteella nekin nuoret, jotka eivät itse käyttäneet, olivat nähneet tai kuulleet päihteidenkäytöstä laitoksessaan.

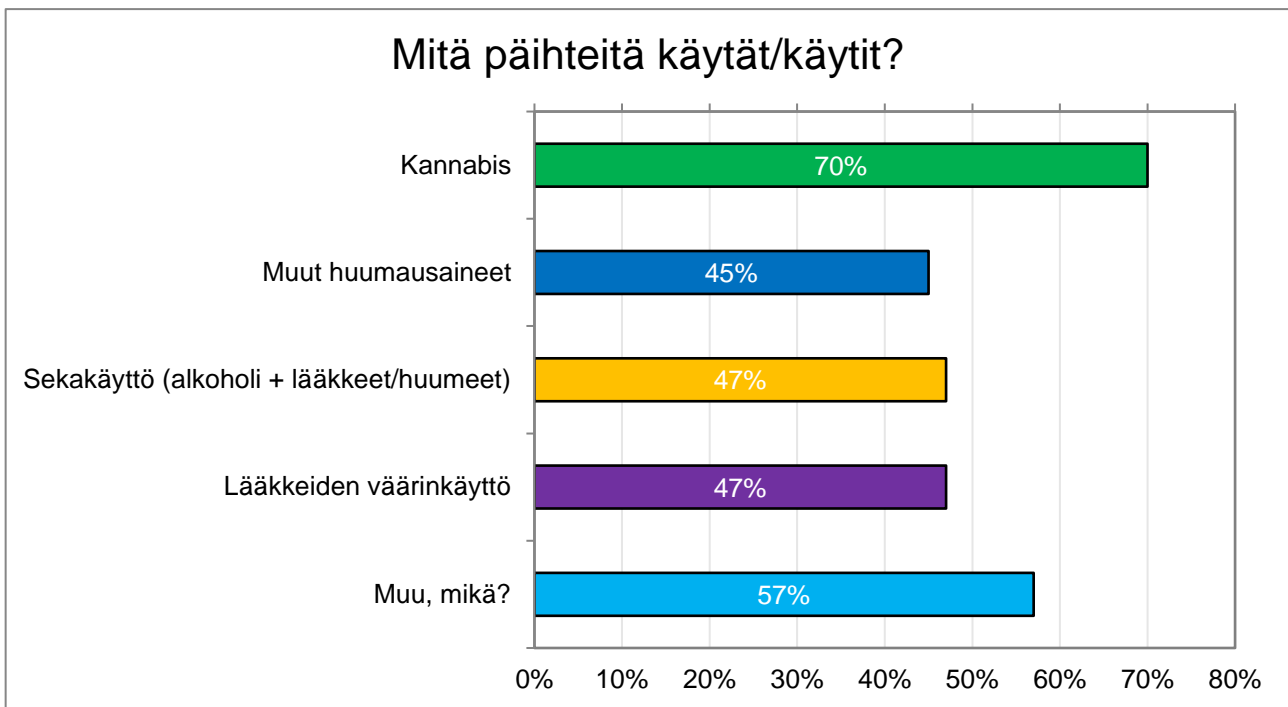
Kuvio 2 Jatkokysymys en käytä päihteitä -vastaajille.

Halusimme kuulla, mitä päihteitä nuoret käyttivät tai olivat käyttäneet. Kyselyä suunnitellessa pohdimme päihteiden luokittelua: haluammeko tässä kyselyssä luokitella alkoholin tai tupakkatuotteet päihteiksi? Lopulta päätimme luokitella kannabiksen, lääkkeet ja sekakäytön omiksi kohdiksi ja antaa muu, mikä? ja muut huumausaineet -kohdassa nuorten kertoa meille muista käyttämistään aineista.

Vastaukset vahvistivat kannabiksen ja lääkkeiden väärinkäytön olevan yleisimpiä päihteitä vastaajajoukon keskuudessa. Vastaajat, jotka eivät käyttäneet huumeita tai lääkkeitä, korostivat sitä usein vastaamalla tekstikenttään: ”pelkkää alkoholia”. Tämäkin kertoo siitä, että ”pelkän” alkoholin käyttö on käynyt harvinaisemmaksi nuorten keskuudessa. Useammin vastauksissa alkoholi esiintyi yhdistettynä lääkkeisiin tai kannabikseen.

Muut huumausaineet -kohdassa suosituimmat huumeet olivat amfetamiini, metamfetamiini ja Subutex, jota oli vastauksissa kirjattu sekä lääkkeiden väärinkäyttö -kohtaan että muihin huumausaineisiin.

Kuvio 3 Eri päihteiden käytön yleisyys vastaajien kesken.

Lisätietoa -kenttään kirjoitetut vastaukset:

Muut huumausaineet: Amfe, bubre, mdma, LSD, Subutex, opioidit, ekstaasi, meta-amffe, sienet

Sekakäyttö: bentsot + alkoholi, kannabis + alko, amffee ja alkoholia

Lääkkeiden väärinkäyttö: bentsot, Concerta, Lyrica, Tramal, Ocycontin, Subutex, Tramadol, Rivatril

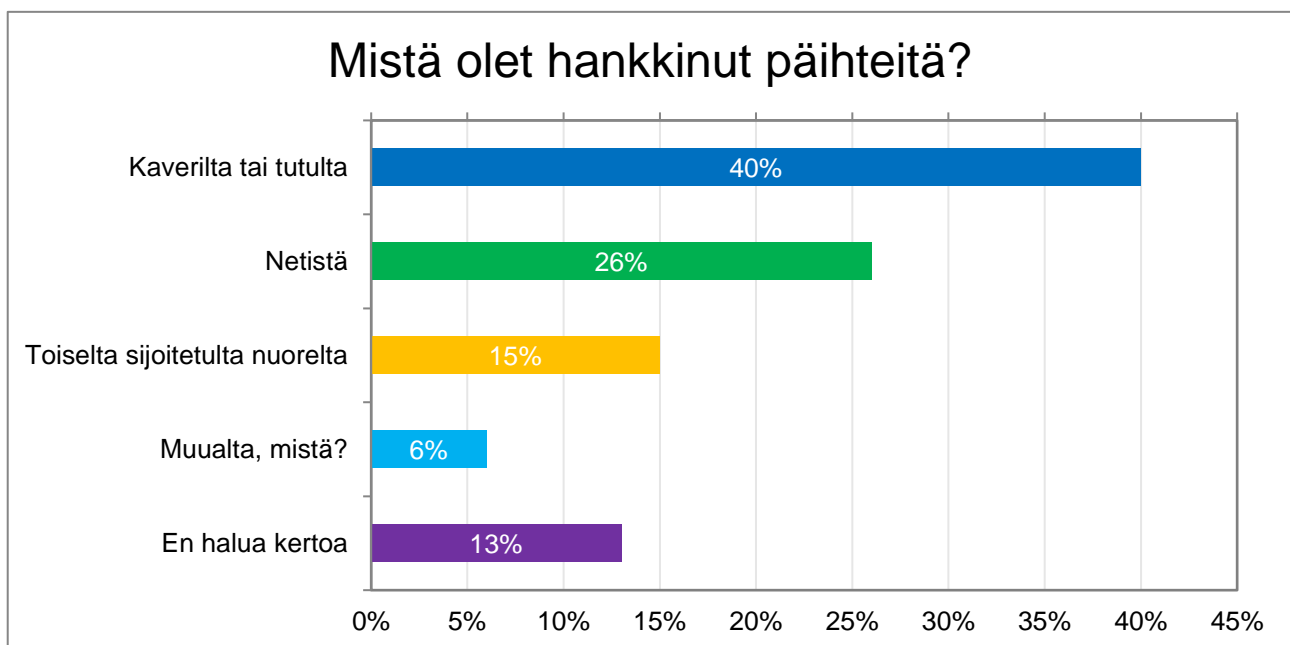
Muu, mikä: Alkoholi, tupakka, muskottipähkinä, imppaus, nuuska

3 Viikkorahoja säästämällä viihteelle

Valtakunnallisesti on uutisoitu siitä, että nuorten alkoholinkulutus on vähentynyt jo vuosien ajan. Samaan aikaan kannabiksen kokeilu ja käyttö on lisääntynyt. Esimerkiksi kouluterveyskyselyssä käy ilmi se, että nuorten mielestä huumeita on helppo hankkia omalta paikkakunnalta. Vuoden 2019 kouluterveyskyselyssä huumeiden hankkimisen koki helpoksi 61 % ammattikoululaisista, 57 % lukiolaisista ja 48 % yläkoulun 8-9 -luokkalaisista.

Kysyimme päihdekyselyssämme myös, mistä nuoret ovat hankkineet päihteet. Vastauksista ilmenee se, että monen kaveri- tai tuttavapiirin kuuluu joku, jolta päihteitä voi hankkia. Myös päihteiden tilaaminen netin kautta onnistuu helposti.

Kuvio 4 Päihteiden hankkiminen -kysymyksen vastaukset

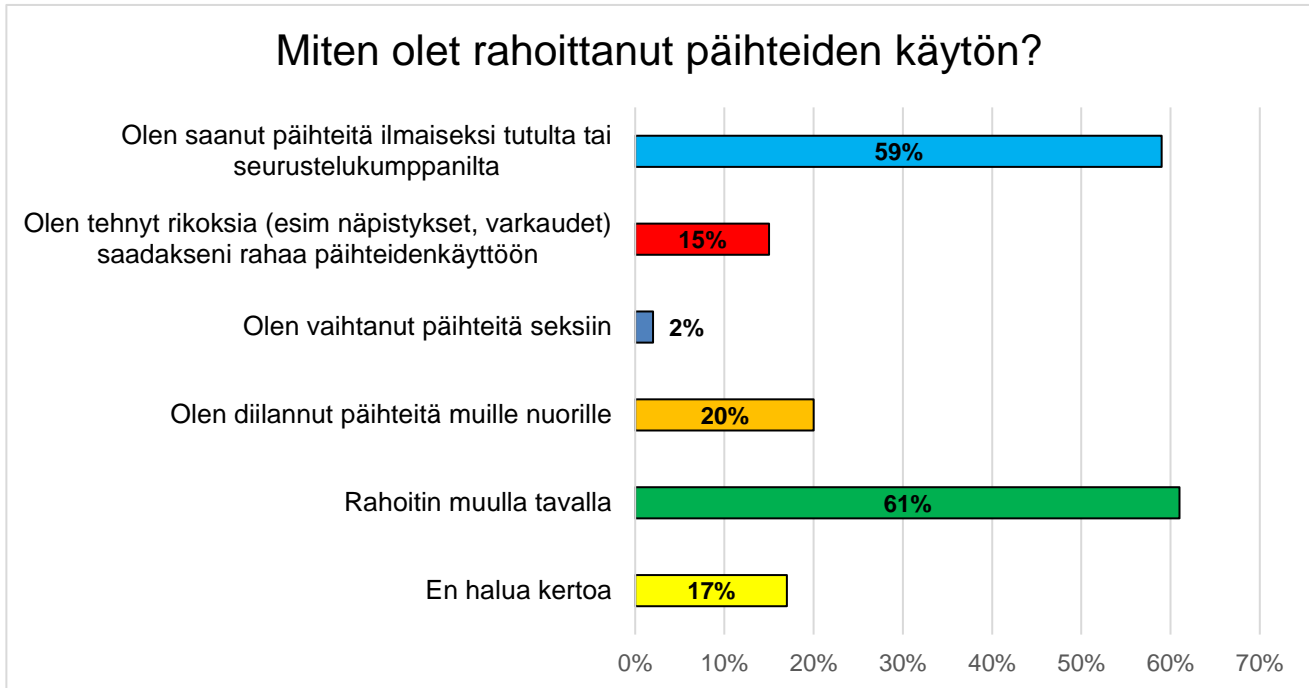
Avoimet vastaukset muualta, mistä? -kohtaan kirjoitetut vastaukset: kaikista noista, kavereilta, laitostutuilta ja silloiselta poikaystävältä joka kasvatti, vähän joka paikasta (kaverit, tutut, netti)

Eräs "boomerien" harhaluulo huumeidenkäyttöön liittyen on se, että huumeet ovat kalliita. Kovien aineiden ongelmakäyttö käy varmasti kukkaron päälle, mutta esimerkiksi kannabiksen polttaminen tai lääkkeiden väärinkäyttö satunnaisesti on mahdollista viikko- tai kuukausirahalla. Nuorten mukaan kannabiksen käyttö on halvempaa kuin alkoholin juominen, ja sitä myös saa helpommin kuin alkoholia. Kannabiksen käytön yleisyys ja hyväksyttävyys nuorten keskuudessa kävi ilmi vastausten puheavasta. Nuoret puhuvat "polttelusta" ja

savuista samaan tapaan kun vanhempi väestö tupakasta. Vastaajat kertoivat saaneensa kannabista myös ilmaiseksi, ja että kaverit tai seurustelukumppani olivat tarjonneet tai kasvattaneet itse.

Kuvio 5 Päihteidenkäytön rahoittaminen.

Avoimet vastaukset rahoitin muulla tavalla -kysymykseen: säästin viikkorahoja, viikkoraha ja opintotuki, tuet, kuukausiraha, omasta lompakosta, tein extrakotitöitä, säästämällä, ostanut velaksi, myynyt tavaroitani, perheeltä saama raha, sain päihteitä muilta, vaihtamalla pyöriä.

Koska suurin osa vastaajista on käytön aikana ollut sijoitettuna lastensuojelulaitoksiin, ei käyttö voi olla kovin aktiivista. Siitä kertovat myös vastaukset: satunnaiseen käyttöön riittää hyvin kuukausiraha tai opintotuki. Käytön muuttuessa ongelmakäytöksi ennen tai jälkeen sijoituksen tai hatkoilla ollessa tulee tarve tehdä rikoksia tai rahoittaa käyttöä muulla tavoin, kuten vaihtamalla seksiin tai myymällä varastettuja tai omia tavaroita.

Etenkin tytöillä on päihdepiireissä suuri riski joutua raiskatuksi ja seksuaalisesti hyväksikäytetyksi. Tietoinen päihteiden seksiin vaihtaminen on kuitenkin saanut vain vähän vastauksia. Usein päihteet saadaan poikaystävilta, jolloin seksi kuuluu suhteeseen siinä missä päihteetkin. Kyseessä on myös oman toimijuuden korostaminen, itsensä arvottaminen. On huume kulttuurin sisäänkirjoitettu sääntö, että itseään aineiden vuoksi myyviä naisia ”pirihuoria”

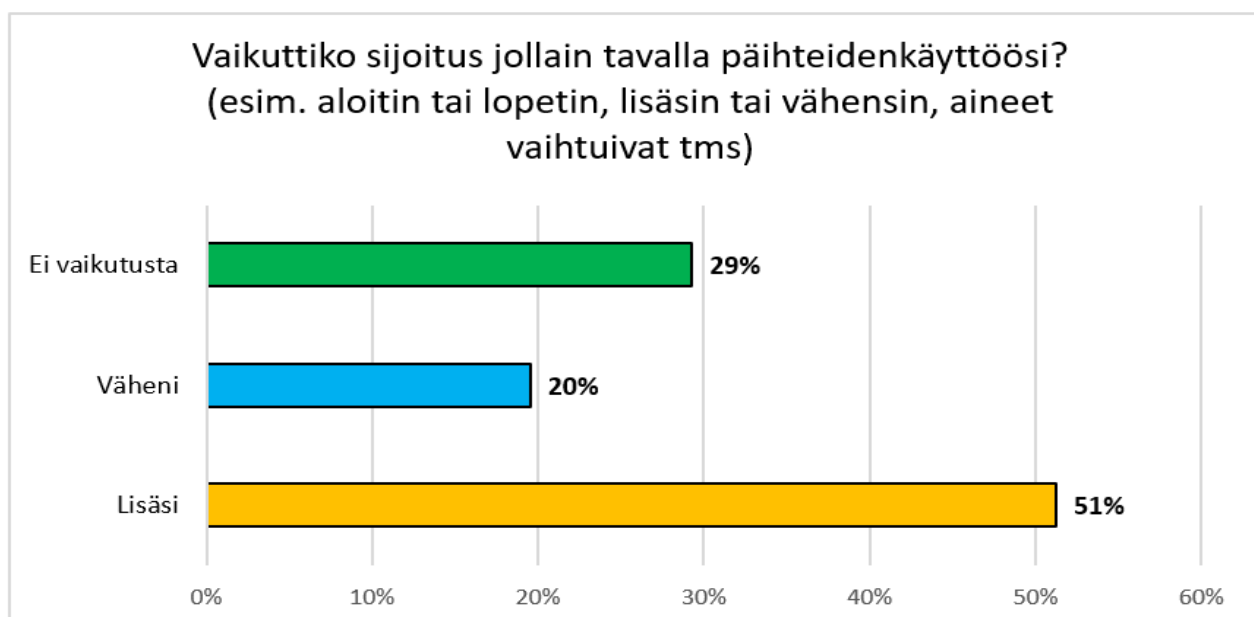
pidetään pohjasakkana. Aiheesta kirjoittaa esimerkiksi Sanna Väyrynen, joka on väitöskirjassaan tutkinut nuorten naisten huumeidenkäyttöä ja elämää huume kuvioissa.

”Kiinnijääminen huume kuvioihin ja riippuvuus aineista merkitsee irrallisuutta itsestä, huume kuvioiden ulkopuolisista läheisistä ja usein myös omasta sukupuolesta. Naisten kertomuksissa esiintyy käsite ”pirihuora”, jonka ymmärrän huume kuvioiden leimalliseksi stereotyyppiaksi. Kukaan haastattelemistani naisista ei sijoittanut itseään kyseiseen kategoriaan. Tämä leimallinen ja halventava stereotyyppi elää kuitenkin vahvasti naisten kertomuksissa toimien peilinä, jota vasten he arvioivat omaa asemaansa ja toimintaansa huume kuvioissa. Välimatka tai irtisanoutuminen kyseisestä kategoriasta on kiinni pitämistä ihmisarvosta ja kunniallisesta paikasta huume kuvioissa (Väyrynen 2007, 133).”

4 Lastensuojelu ei aina suojele

Halusimme tietää, miten laitokseen sijoittaminen on vaikuttanut nuorten päihteidenkäyttöön. Päihteet voivat olla yksi syy sijoittamiseen, mutta voi myös olla, ettei nuori ole ennen sijoitusta käyttänyt päihteitä lainkaan. Lastensuojelulaitoksissa tunnistetaan ongelma, jossa yksikin vahvasti päihdemyönteinen persoona voi muuttaa yksikön ilmapiiriä ja aiheuttaa kokeilunhalua niissäkin nuorissa, jotka eivät ole käyttäneet päihteitä. Päihteisiin erikoistuneissa yksiköissä taas tiedetään nuorten verkostoitumisen riskit. Jos päihdekatkaisussa ja -hoidossa ei onnistuta, ja nuori 18 vuotta täytettyään ajautuu päihdemaailmaan, hänellä on siihen koko maan kattavat kontaktit.

Kuvio 6 Sijoituksen vaikutus päihteidenkäyttöön.

Lastensuojelun tulisi lain mukaan

”turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 1§).”

Ikävä kyllä lasten suojeleminen ei ole kyselyn vastausten perusteella aina onnistunut, päinvastoin. Nuoret kertovat vastauksissaan, että päihteidenkäyttö on usein alkanut lastensuojelulaitoksessa ja jatkunut koko sijoituksen ajan täysi-ikäistymiseen asti.

”Vaikutti tiettenkin, mulla oli tosi paska laitospaikka niin aloin vetään kaikkee paskaa...”

”Aloitin päihteiden käytön laitoksessa, joka johti minut täysi-ikäisenä loppujen lopuksi pahaan huumehelvettiin, josta olen taistellut ulos tähän päivään saakka.”

”Ennen laitosta en tuntenut huumeita tai käyttäjiä. Siellä tutustuin kaikkiin + kaikkeen.”

”Aloitin kokeilut sijoituksessa kun muut nuoret käyttivät. Täysi-ikäisenä jatkui lisää kokeiluja, mutta jätin kaiken poltteluun ja nikotiiniin.”

”Aloitin huumeiden käytön, kun minut sijoitettiin ->alkoholia ennen sijoitusta-> kaveriporukka muuttui -> huumeet.”

”Vaikutti, muut nuoret tarjosi niitä.”

”Öö aineet vaihtu ja ne lisääntyi tosi nopeaa.”

Osalla vastaajista päihteidenkäyttö pysyi kurissa laitoksen rajoitusten avulla, mutta täysi-ikäisenä homma on karannut uudelleen käsistä. Tämä viittaa myös siihen, ettei päihdehoito ole ollut tehokasta: nuoren ajatukset päihteiden suhteen eivät ole muuttuneet. Olosuhteiden eli lastensuojelulaitoksen asettamien rajojen vuoksi käyttö on voinut loppua, mutta palaa kuvioihin heti kun rajoitteet poistuvat.

”Jouduin kiireellisesti sijoitetuksi alkoholinkäytön takia. Lopetin alkoholinkäytön pariaksi kuukaudeksi, kunnes aloin juoda uudelleen kotilomilla. Samana päivänä kun täytin 18 aloin juomaan tosi paljon koska olin jo ”lusinut” eikä ollut enää mitään syytä olla juomatta.”

5 Huomataanko, puututaanko, autetaanko?

Johdannossa kerroimme, että kyselyn jakeluvaiheessa meitä epäilytti, ymmärtävätkö ohjaajat huumeiden yleisyyttä nuorten keskuudessa. Tunnistetaanko laitoksissa nuoret, jotka tulevat kaupungilta ”tillintallin”?

Nuorten vastauksista käy ilmi, että päihteidenkäyttö huomataan laitoksissa vaihtelevasti. Vastausten perusteella sekä päihteidenkäytön huomaaminen että siihen reagointi vaihtelee suuresti eri ohjaajien ja laitosten välillä. Yleisesti mainitaan, että päihteidenkäytöstä seurasi prosessi, johon kuului soitto sossulle, seulojen otto ja rajoituksia.

”Ei ohjaajat tunnista helposti päihteitä. Tiukempaa seurantaa saisi olla.”

”No moni nuori esim hajuedellä yrittää peitellä [kannabiksen] hajua just ettei tuu huutiksia ja aika harvoin ne huomaa. He pitävät saarnan XDLOL.”

”Eivät huomaa, eivät tunnista edes kannabiksen hajua. Subunuokkumiset ja yrjöämiset menee väsymyksen piikkiin.”

”Eivät yleensä. Tapa puuttua on minusta kylmä, pelkästään virtsanäytteitä ja puhallutusta. Minusta päihdeongelmainen nuori kuuluu vierotukseen, ei lastensuojelulaitokseen.”

”Kyllä mutta tuomitsevat eivätkä keskustele. YPR ja LVR on seurauksia kiinnijäämisestä. Rangaistaan, muttei irrottautumista tueta. Nuori joutuu hirveän paineen alle ja ajautuu käyttämään salaten asiaa ettei häntä rangaista.”

”Ei ne kyllä kovin usein omalta kohdaltani huomannu. Paitsi jos olin vetäny viinaa. Mutta ei ne kovin usein huomannu koska linnottauduin huoneeseen.”

Osa vastaajista koki, että ohjaajien puuttumattomuus ei ollut pelkästään tietämättömyyttä, vaan työnteko ei vain kiinnostanut heitä. Vastauksista käy ilmi, että jos nuori oli muutenkin rauhallinen ja vetäytyvä, oli käyttö helpompi piilottaa. Osalle nuorista puuttumattomuus sopi hyvin, mutta suurin osa oli sitä mieltä, että nuorten päihteidenkäyttöön pitäisi puuttua. Puuttuminen rinnastettiin nuorista välittämiseen ja puuttumattomuus siihen, ettei työ eli nuorten hyvinvoinnista välittäminen kiinnostanut.

”Eivät huomaa ja jos heille kertoo että tietää toisen käyttävän niin eivät tee mitään.”

”No ei tai ei kinostellut. X:ssa kaikki poltteli jopa sisällä. Pakko oli haistaa. Hajua peitettiin dödöllä tai wunderbaumilla. Joskus joku oli ihan kujalla ja silmät seiso päässä ja ohjaajat oli että jees jees. Mutta ei ne välittäny.”

”Ei välttämättä. Joskus epäilin että huomasivat minun olevan humalassa, mutta eivät viitsineet puuttua asiaan.”

”Aluksi joskus huomasivat ja asiasta yritettiin kyllä keskustella mutta en ollut erityisen yhteistyökykyinen. Jossain vaiheessa kannabiksen vaikutuksen alla olemisesta tuli mulle ”normaali”, niin se ei ehkä näyttäytynyt ohjaajille muuten kun mulle ominaisena apaattisuutena. Saatoin hamstrata vähän enemmän ruokaa huoneeseen illalla :D Mutta mä oon aina ollu melko matalan profiilin tyyppi ja laitoksessa on aina melkoinen hädelläni niin en syytä ohjaajia siitä että eivät tajunneet.”

Kysyimme nuorilta miten päihdeistä kiinnijäämiseen pitäisi heidän mielestään puuttua. Vastauksissa korostuivat päihdetyön ja keskustelun tarve, samoin vertaistukea oli ehdottanut useampi vastaaja. Usein nuoret kokivat, että ”hoitoon” pitäisi viedä laitoksen ulkopuoliselle taholle. Vastausten perusteella nuoret tuntuvat ajattelevan, ettei laitoksissa ole osaamista päihdetyöhön.

”Mun mielestä siihen ei voi puuttua kun rajoituksilla koska mikään päihdetyö ei auta jos ei ole omaa tahtoa.”

”Huomaavat ja heidän tulisi olla lähellä ja tukena. Mielestäni vain huumeiden käyttäjä osaa ymmärtää ja tukea toista, koska tietää mitä se on.”

”Huomaa. Riippuu ohjaajasta miten ne reagoi, toiset ei ollenkaan ja toiset ihan kunnolla. Mun mielestä joka kerta kun nuori jää kiinni huumeista tai lääkkeistä nii se pitäis viedä hoitoon koska joku kerta se voi olla liian myöhästä.”

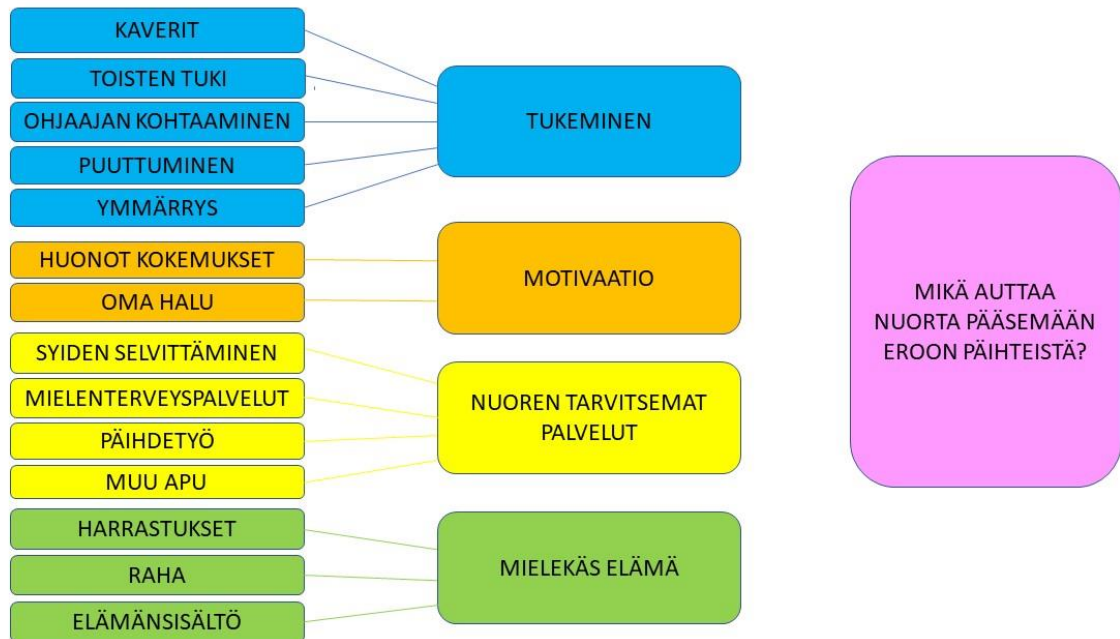
Vastausten perusteella nuoret toivovat puuttumista ja päihdetyötä. Kokemusasiantuntijoiden käyttö laitoksissa laajemminkin voisi olla yksi ratkaisu turvalliseen vertaistukeen. Päihdetyön integroiminen laitosten omiin palveluihin toisi lisäymmärrystä päihdeistä ja päihdetyöstä myös ohjaajille, eri tavalla kun nuoren kускаaminen päihdehoitoon ulkopuoliselle taholle.

6 Mikä auttaisi eroon päihteistä?

Kysyimme nuorilta, mikä heidän mielestään voisi auttaa heitä vähentämään päihteiden käyttöä tai lopettamaan päihteiden käytön. Vastauksia kysymykseen ”Mikä sinusta voisi vaikuttaa päihteidenkäytön vähentämiseen tai lopettamiseen?” analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineisto ohjaa analyysiä, pyrkimyksenä saada lisää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Alaikäisten päihdehoito on kuuma puheenaihe, sillä Suomessa on valtakunnallinen huoli sijoitettujen nuorten päihteidenkäytöstä ja siitä, löydämmekö yhdessä toimivia keinoja nuorten auttamiseen. Tässä kyselyssä otos on pieni ja osa kyselyyn vastanneista vastasi ”en tiedä”. Halusimme kuitenkin analysoida nuorten vastauksia tarkemmin, jotta saisimme vastauksia tähän vaikeaan aiheeseen.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kuvataan tässä kolmivaiheisena prosessina. Ensimmäisessä vaiheessa tutkittavaa ilmiötä eli nuorten kokemuksia päihteiden käytön vähentämiseen tai lopettamiseen vaikuttavista tekijöistä kuvaava aineisto pelkistetään. Pelkistämisen jälkeen aineisto ryhmitellään ja lopuksi käsitteellistetään selkeä kuva tutkittavasta ilmiöstä. Käsitteitä yhdistelemällä saadaan vastaus kehittämiskysymykseen, mikä sinusta voisi vaikuttaa päihteidenkäytön vähentämiseen tai lopettamiseen. Kyselyssä pyydettiin kertomaan myös, jos nuori on saanut apua päihteidenkäyttöön.

Pelkistämisessä analysoitava kohde typistettiin eli aineistosta karsittiin pois kaikki epäolennainen. Pelkistetyt ilmaukset listattiin allekkain. Pelkistettyjä ilmaisuja saatiin 98. Aineistosta saadut ilmaisut ryhmiteltiin sisällön samankaltaisuuden mukaan. Ryhmittelyn jälkeen tehtiin käsitteellistäminen. Alaluokat nimettiin sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Nimeämisen taustalla käytimme ilmiötä kuvaavaa ominaisuutta. Alaluokista samankaltaisia sisältöjä etsimällä, luokiteltu aineisto tiivistyi ja yläluokat muodostuivat. Ryhmittelyn jälkeen saatiin 14 alaluokkaa, joista yhdistämällä samankaltaisten sisältöjen mukaan saatiin neljä yläluokkaa. Alaluokkien yhdistäminen yläluokiksi on kuvattu kuviossa 7.

Kuvio 7 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi Mikä sinusta voisi vaikuttaa päihteidenkäytön vähentämiseen tai lopettamiseen? -kysymyksen vastauksista.

Analyysin yläluokiksi muodostuivat tukeminen, motivaatio, nuoren tarvitsemat palvelut ja mielekäs elämä. Yläluokka tukeminen muodostui viidestä alaluokasta, joita olivat kaverit, toisten tuki, ohjaajan kohtaaminen, puuttuminen ja ymmärrys. Motivaatio -yläluokka sisälsi alaluokat huonot kokemukset ja oma halu. Nuoren tarvitsemat palvelut -yläluokka muodostui alaluokista syiden selvittäminen, päihdetyö, mielenterveyspalvelut ja muu apu. Neljäs yläluokka mielekäs elämä piti sisällään alaluokat harrastukset, raha ja elämän sisältö.

Tukeminen

Yläluokka tukeminen muodostui alaluokista kaverit, toisten tuki, ohjaajan kohtaaminen, puuttuminen ja ymmärrys. Nuoret kertoivat kavereilla olevan suuri vaikutus päihteiden käyttöön sekä hyvässä että pahassa. Hyvät kaverit voivat tukea nuorta lopettamisessa, mutta huono kaveripiiri mahdollistaa käytön ja aineista irti pääseminen on vaikeaa.

”Siitä surkeasta kaveripiiristä erottaminen.”

”Joku kaveri motivois mua lopettaa.”

”Kaverit voi vaikuttaa negatiivisesti tai positiivisesti.”

Nuoret kokivat, että toisten ihmisten tuella, ymmärryksellä ja kannustuksella on merkitystä lopettamiseen. Aikuisten sanat koettiin merkityksellisinä, jopa arvottavina. Ohjaajilta toivottiin, että he ovat rehellisiä, luotettavia ja aidosti kiinnostuneita siitä, mitä nuorelle oikeasti kuuluu. Kuulluksi tulemisen kokemus nousi esiin useammassa vastauksessa. Ohjaajilta toivottiin myös neuvoja tasaiseen elämään ja tietoa siitä, että päihteidenkäyttö pilaa nuoren elämän.

”Seurustelukumppanin takia lopetin päihteet ja hänen vanhempiansa sanojen takia.”

”Kohtele ihmisenä, älä hauku narkiksi tai puhu ilkeesti. Anna syy olla käyttämättä. Siitä saa hyvän olon vähäksi aikaa mutta se on vale ja yhtä helevettiä oikiasti.”

”Ihmisten tuki ja ymmärrys miksi on käyttäny, läheisyys.”

”Ohjaaja, ole ihminen johon voi luottaa, anna neuvoja tasaiseen elämään, rohkaise ÄLÄ tuomitse. Jokainen, joka on ollut joskus rikki, kaipaa olkapäätä nojatakseen, tukea noustakseen ja valoa kukoistaakseen.”

Nuoret pitivät sekä varhaista että jatkuvaa puuttumista tärkeänä. Eräs vastaaja koki varhaisessa puuttumisessa tärkeänä sen, että nuorten pitäisi pystyä hakemaan apua ilman pelkoa lastensuojelulaitokseen joutumisesta. Nuorten päihteidenkäyttöön puuttumisessa haasteita aiheutti se, että nuorten mukaan ohjaajat uskovat laitosten olevan päihteettömiä. Puuttumisessa on myös hyvä huomioida asian käsittely yksilöllisesti nuoren kykyjen mukaan. Erään vastaajan mukaan lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet mahdollistivat pysähtymisen omien asioiden äärelle.

”Hetimit kun alkaa käyttö kannabiksesta, heti pyytää sitä apua...ei se muuten loppu”

”Jatkuva puuttuminen. Käyttäjille omat paikat, tuolla oppii kaikki.”

”Ehkä rajoitukset kun silloin pääsee itekki vähän miettimään asioita. Ja oon mä saanu [apua] aika paljonki.”

Motivaatio

Yläluokka motivaatio muodostui alaluokista oma halu ja huonot kokemukset. Nuorten vastauksissa nousi vahvasti esiin se, että nuoret eivät lopeta päihteidenkäyttöä pakottamalla, vaan lopettamiseen täytyy olla motivaatiota. Osalla nuorista motivaatiota päihteiden käytön

vähentämiseen tai lopettamiseen lisäsivät omat tai muiden huonot kokemukset päihteisiin liittyen. Huonot päihdekokemukset, terveys, tapaturmat ja läheltä piti-tilanteet sekä kaverin päihdekuolema lisäävät motivaatiota vähentää tai lopettaa.

”Sitku joku sun kaveri kuolee huumeisiin, se herättää hetkeksi”

Useassa nuorten vastauksessa nousi kuitenkin esiin, ettei päihteiden käyttöä voi lopettaa ilman omaa halua. Tarvittavaan muutokseen pitää olla omaa halua tehdä päätös lopettamisesta ja motivaatiota päätöksen toteuttamiseen.

”Lopettamiseen ei vaikuta kuin oma tahto, jos sitä ei ole niin ei huumeitten käyttöä lopeteta.”

”Lopettaminen tapahtuu jos itse haluaa lopettaa, ei voi väkisin saada lopettamaan!”

”Mun mielestä siihen ei voi puuttua millään muulla tavoin kun rajoituksilla koska mikään päihdetyö ei auta jos ei oo omaa tahtoa.”

Kaikilla ei ole motivaatiota päihteidenkäytön lopettamiseen tai edes aiheesta keskustelemiseen. Monissa vastauksissa myönnettiin, että palveluja on tarjottu mutta nuori ei ole halunnut ottaa niitä vastaan.

”Tarjottuja apuja en ole ottanut vastaan.”

”En osaa sanoa [mikä auttais]. Apua on tarjottu, mut en silloin ollu ite suostuvainen.”

Nuoren tarvitsemat palvelut

Nuoren tarvitsemat palvelut -yläluokka muodostui alaluokista syiden selvittäminen, päihdetyö, mielenterveyspalvelut ja muu apu. Nuoret toivoivat, että jäädessään päihteiden käytöstä kiinni yritettäisiin ensisijaisesti selvittää syy päihteidenkäyttöön. Yksi nuori toivoi vastauksessaan, ettei nuoria rangaista ilman mahdollisuutta saada apua päihdeongelmaan. Nuoret toivovat parempaa päihdehoitoa, toimivampia interventioita päihteisiin ja parempaa päihdetyön osaamista lastensuojelulaitoksiin.

”Mikä sai nuoren tarttumaan päihteisiin. Onko taustalla traumaattisia syitä, kiusaamista, syrjäntymistä vai sosiaalinen paine.”

”Selvitettäisiin nuoren kanssa syy miksi se vetää. Pitäisi kertoa kunnolla että ei se ole siistiä narkata ja pilata elämää. Niille jotka käyttävät saadakseen pahan olon pois niin autettais heitä saamaan se hyvä olo jostain muualta.”

”Vaadittaisiin kunnollista päihdeosaamista laitoksiin”

Pyysimme nuoria kertomaan myös millaista apua he ovat saaneet päihdeongelmaansa. Yksi vastaaja kertoi saaneensa täysi-ikäisenä avun katkaisuhoidossa Diapam-kyllästyksestä, mikä lopetti harhat ja auttoi nukkumaan. Nuori kertoo, että hän olisi toivonut samanlaista apua myös alaikäisenä alkoholin vieroitusoireisiin. Sama vastaaja kertoi olleensa useamman vuoden raittiina AA-ryhmän tuella.

Nuoret toivoivat vastauksissaan apua ja hoitoa mielenterveydenhäiriöihin, neuropsykiatrisiin haasteisiin sekä traumoihin. Avun saaminen mielenterveysongelmiin koettiin haastavana. Moni vastaaja nosti esiin terapian merkityksen hyvinvointia tukevana asiana.

”Apua mielenterveysongelmiin. Itsellä kannabis oli aika lailla ainut keino tuohon aikaan lievittää ahdistusta.”

”Tämä on suuri ongelma kun mielenterveysongelmiin ei anneta apua ja mietitään miks pennut narkkaa...”

”Terapiallahan on tutkitusti vaikutuksia yksilön hyvinvointiin ja sitä kautta varmasti vähentää tarvetta päihteidenkäyttöön.”

Muu apu oli vertaistuen tarjoamista nuorille, erilaisista vaihtoehdoista kertomista ja ymmärtävää suhtautumista nuoren toimintaan päihteidenkäyttöä silti hyväksymättä.

”Rehellisesti puhuminen ja luottamus. Myös ymmärtäväisyys on auttanut itseä vähentämään. Liika moittiminen itsellä lisää ja suora kieltäminen.”

Nuoret huomauttivat, ettei päihteistä pääse eroon vain eristämällä nuoret laitoksiin. Toiveissa oli laadukkaimpia sijaishuolto paikkoja ja päihdeongelmaisten hoitoon keskittyviä paikkoja.

”Käyttäjille omat paikat, tuolla oppii kaikki. Ei sitä voi voittaa jos koko ajan on saatavilla vaikka ite haluais niin joku tarjoaa aina.”

Mielekäs elämä

Yläluokka mielekäs elämä muodostui alaluokista harrastukset, raha ja elämän sisältö. Nuorten vastauksista nousi esiin, että harrastukset ja muu mielekäs tekeminen tukevat

päihteettömyyttä. Nuoret kokivat tärkeänä, että jokainen löytäisi päihteiden tilalle jotain muuta mistä tykkää ja mistä tulee hyvä olo. Vakaa ja tasapainoinen elämä sekä elämässä tärkeiden asioiden menettämisen pelko tukevat päihteidenkäytön lopettamista.

”Harrastukset ja näkökulmaa siihen, et mitä muuta voi elämässään tehdä ku istuu pilvessä sohvalla. Ite oon vähentäny kannabiksen käytön pois arjesta. Tähän varmaan vaikuttaa se, että sai elämään muuta sisältöä (työ, harrastuksia, kavereita) ja ihmisiä jotka on kiinnostuneita siitä, mitä mulle kuuluu.”

”Tekeminen auttaa mielestäni kun päihteet eivät ole mielessä sillä hetkellä.”

”Vakaa ja tasapainoinen elämä varmaan vaikuttaa siihen.”

”Lapsen syntymä saa ajattelemaan kaiken uudestaan ja kannustaa päihteettömäksi.”

”Jos on ihan pakko seulojen takia lopettaa niin se o silloin helpompaa jos on menetettävää.”

Mielekkään elämän vetovoimatekijät vaihtelevat suuresti elämäntilanteen ja arvojen mukaan. Muutama nuori kertoi päihteettömyydestä saavan palkkion eli rahan motivoivan. Joissakin lastensuojelulaitoksissa käytetään 10 euron kannusterahaa, jonka nuori saa kuukausirahan lisäksi jos ei käytä päihteitä. Toisella vastaajalla päihteettömyyteen oli kannustanut mieluisan opiskelupaikan ja sitä myötä uusien ystävien saaminen.

Mikä sitten tekee elämästä mielekäästä? Se, että tuntee olonsa turvallisiksi, kuuluu johonkin ja voi jollain tavalla ennustaa tulevaisuutta. Vaihtuvat sijoituspaikat, koulut ja kaverit vastaavat tähän tarpeeseen huonosti.

7 Päätelmät

”Mie suosittelen hakemaan apua. Koska sit se menee liian pitkälle ja alkaa vetään vahvoi kamoja ja vetää suoneen. Kokemuksen kautta, hakekaa apua kun se on vielä mahdollista. Laitoksissa ohjaajat vois olla tukena eikä vaan aina jauhaa samaa paskaa.

On hyviäki laitoksia, todella on! Mutta sit noi huonot...No mun tapauksessa kun aloitin, ohjaajil meni aikaa huomata ja sit aloin vetää kaikkee vahvaa laidasta laitaan. Huonol tuuril henki lähtee, on sekin ollu lähellä. Et sit ku sun kaveri kuolee huumeisiin, se herättää hetkeksi mutta ei kauaksi aikaa. Mie lopetin huumeet 4 kk sitte enkä todellakaan halua takas samaan paskaan.

Nyt oon saanu apua, en kyl enää käytä mut vähän liian myöhässä tuli ne huumetyöntekijät kuvioihin. Mutta, reippaasti vaan päihdeklinalle ja puhumaan asioista... Se auttaa vielä joku päivä jotakin ihmistä.” (Vastaaja 16 v.)

Nuorten vastauksista saadut pienet palaset päihteisiin liittyvästä elämästä ovat pysäyttäviä. Ne saivat meidät pohtimaan, osaisimmeko auttaa nuoria? Suurimmalla osalla meillä on hyvin vähän tai ei ollenkaan omakohtaista kokemusta huumeista tai huumemaailman laeista ja hierarkioista. Siinä missä nuoret luettelevat asiantuntevasti lääkaineiden nimiä ja tietävät hinnat ja toimituskanavat, me mietimme edelleen, että millainen se kuuluisa makea tuoksu on. Olemme täysiä noviiseja alalla, jonka nuoret tuntevat kuin omat taskunsa. Onko meidän elämäkokemuksissamme mitään vertailupohjaa asioille, jotka ovat tapahtuneet nuorten elämässä?

Onneksi nuoret eivät odota meidän olevan huume-eksperttejä. Sen sijaan he odottavat, että heistä välitetään ja heiltä kysytään, miksi he haluavat sekoittaa päänsä jollakin. He haluavat, että heidän tekemisiään seurataan, ja heitä estetään tekemästä tyhmyyksiä. Vastaajat pitivät jopa rajoituksia hyvänä asiana, sillä silloin ”ehtii miettiä” mikä on tärkeää ja järkevää. Vain muutama vastaaja oli tyytyväinen siihen, että ohjaajat eivät huomaa päihteidenkäyttöä. Suurimman osan mielestä puuttumattomuus oli joko ammattitaidottomuutta tai laiskuutta.

”Anna syy olla käyttämättä” on nuorten yksinkertainen vetoamus, johon ei kuitenkaan ole yhtä vastausta. Jollekin päihteet korvaava asia on opiskelujen sujuminen, toiselle ystävät, kolmannelle mieleinen harrastus. Joissakin tapauksissa laitosten tehtäväksi jää pitää nuori hengissä ja turvassa täysi-ikäisyyteen asti. Turhaltakin tuntuva päihdetyö ja -keskustelu voi kuitenkin aina kylvää siemenen, joka alkaa ehkä kasvaa vasta täysi-ikäisenä. Välillä siihen

vaaditaan rakastuminen, vanhemmaksi tuleminen tai ojanpohjalla käyminen, mutta joskus aikuistuminen voi tapahtua muutamissa kriittisissä kuukausissa ennen itsenäistymistä.

Päihteet ovat tällä hetkellä suuri ongelma Suomen lastensuojelulaitoksissa, ja suurin syy siihen, miksi nuoria joudutaan siirtämään laitoksesta toiseen. Vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän [loppuraportti](#) sisälsi muutosehdotuksia, joiden myötä sijaishuollon kentälle tulisivat yhä vahvemmin profiloituneet erityisyksiköt. Nämä varmasti ovatkin tarpeen, jotta pahassa huumeikierteessä olevia nuoria voidaan auttaa. Huumeet ovat kuitenkin yleistyneet nuorten keskuudessa niin, ettei ole tarkoituksenmukaista, että päihdepalveluja saadaksesen nuoren on aina vaihdettava päihdeyksikköön. Ohjaajien päihdeosaamisen kasvattaminen kaiken tasoissa lastensuojelulaitoksissa ja yksiköihin ostettavat lisäpalvelut mahdollistaisivat nuoresta huolehtimisen myös perustason laitoksissa. Ilman, että nuoren pitää taas kerran kerätä tavaransa ja lähteä kohti tuntematonta. Jättää taakseen kaverit, koulu ja tutuksi tulleet ohjaajat. Aloittaa taas alusta uusien ihmisen kanssa.

Haluamme kiittää kyselyymme vastanneita nuoria, jotka antoivat meidän nähdä väläyksen päihdemaailmasta. Toivomme, että tämä raportti antaisi lastensuojelulaitosten ohjaajille uusia ajatuksia siitä, miten lähestyä nuoria päihdeasioissa. Ja ennen kaikkea lakata olettamasta, että ”ei meidän nuoret käytä päihteitä”. Kuten eräs vastaus mikä auttaisi -kysymykseemme totesi:

”Se, että ohjaajat lakkaisivat uskomasta, että laitokset ovat päihdeettömiä. Laitokset ovat harvinaisen hyviä paikkoja huumekontaktien kerryttämiseen.”

Lähteet

Birzoi Rojin ja Jussila Mirja: ”Ei ihminen halua luovuttaa jos joku välittää”. Nuorten ajatuksia päihde- ja lastensuojelupalveluiden kehittämistarpeista Pulinaa päihteistä -foorumityöskentelyssä. DIAK 2020. Luettavissa [täältä](#).

Laine Senni ja Pietilä Sanni: Turvassa vai säilössä? Sijoitettujen nuorten kokemuksia lastensuojelulaitoksista ja niiden ohjaajista. Osaamista sijaishuoltoon -hanke 2020. Luettavissa [täältä](#).

Pesäpuu Ry: Hitaat, nopeet, dissot, deelit – nuorten ajatuksia päihteistä. Luettavissa [täältä](#).
Väyrynen Sanna: Usvametsän neidot, Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. Lapin yliopisto 2007. Luettavissa [täältä](#).

Sosiaali- ja terveysministeriö: Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. STM 2020. Luettavissa [täältä](#).

Väyrynen Sanna: Usvametsän neidot, Tutkimus nuorten naisten elämästä huume kuvioissa. Lapin yliopisto 2007. Luettavissa [täältä](#).